

Colecția: **ISTORII SECRETE**

Coperta: Stelian BIGAN

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BOERESCU, DAN-SILVIU

Aur, sânge și foc – orașele romane care au supraviețuit mileniilor în România și în ținuturile românești : docu-drame și mituri istorice însoțite de consemnări din presă / prezentate de Dan-Silviu Boerescu. - București : Integral, 2019

Conține bibliografie

ISBN 978-606-992-256-9

94

© INTEGRAL, 2019

Editor: Costel POSTOLACHE

Tehnoredactor: Stelian BIGAN

Tipărit la Monitorul Oficial R.A.

Orice reproducere, totală sau parțială, a acestei lucrări, fără acordul scris al editorului, este strict interzisă și se pedepsește conform Legii dreptului de autor.

ISBN 978-606-992-256-9

Aur, sânge și foc orașele romane care au supraviețuit mileniilor în România și în ținuturile românești

Docu-drame și mituri istorice
însoțite de consemnări din presă
prezentate de Dan-Silviu Boerescu

Sumar

**Apulum. Legiunea condamnaților la moarte,
Mica Romă a Daciei, Apocalipsa Mongolă, reședința lui Mihai Viteazul
și Orașul Reîntregirii / 7**

**De la Cedonia la Cibinium, apoi la Hermannstadt
și Sibiul nababului Brukenthal, *playboy*-ul favorit
al Împărătesei Maria Tereza / 33**

**Lungul drum al cetății daco-romane Napoca spre Cluj
trece prin Klausenburg... și începe cu posibila sinucidere
a lui Decebal? / 47**

**Ampelum – blestemul aurului răsfrânt asupra Zlatnei
sau locul unde nepoții nu-și cunosc bunicii... / 55**

**Potaissa sau povestea „aurului alb” de la Turda – sarea.
Legătura neștiută dintre brânzeturi
și bombardamentele aeriene! / 61**

**Drobeta și Turnu Severin ca amintire a genialului
Apollodor din Damasc / 77**

Sucidava sau gloria pierdută a Corabiei / 97

Callatis, istoria ascunsă în mare / 101

Tomis – exilul tragic al celui mai mare poet al Antichității / 107

Lămuriri bibliografice / 113

Apulum. Legiunea condamnaților la moarte, Mica Romă a Daciei, Apocalipsa Mongolă, reședința lui Mihai Viteazul și Orașul Reîntregirii

Apoulon, Apulum, Bălgrad, Alba Carolina, Alba Iulia – numeroase izvoare atestă, înainte de a ne fi fost transmis numele său prin documente istorice scrise, existența pe acest teritoriu și în împrejurimile lui imediate, a unor așezări preistorice datând din mileniul al V-lea î. Hr. În partea de nord a orașului s-a descoperit o importantă așezare neolitică (5000-1900 î. Hr.), care a fost locuită de triburi de păstori și agricultori. În numeroase puncte de pe teritoriul orașului – La Vii, Platoul Romanilor – au fost scoase la iveală obiecte din epoca bronzului (1700-1000 î. Hr.). Demnă de menționat este și cetatea de pământ din epoca fierului, descoperită pe înălțimile din stânga Mureșului, la Teleac (4 km spre nord-est de Alba Iulia). Această cetate, datată pe la jumătatea mileniului I î. Hr., este fortificată

cu valuri de pământ și șanturi, înglobând un teren de aproape 30 de hectare. Aici, pe cursul mijlociu al Mureșului a fost, probabil, un centru tribal tracic de seamă. O ramură a tracilor va atinge în curând un apogeu politic, social și economic al acestor locuri și aceștia sunt dacii. Ei pun bazele unei așezări puternice – Apoulon – ce va înspăimânta mai târziu lumea romană.

Istoria orașului Alba Iulia începe, practic, o dată cu cetatea dacică de la Piatra Craivei – un masiv stâncos ce domină orizontul dinspre nord – descoperită în ultimii ani. Vechiul Apoulon dacic era reședința unui trib sau a unei uniuni de triburi care stăpânea zona centrală a Mureșului și o parte din munții Apuseni. În perioada în care Imperiul traco-daco-get din veacul I î. Hr. se întărește și devine cel mai mare din Europa, după Imperiul Roman, Apoulon cunoaște o deosebită înflorire, ajungând unul dintre cele mai mari centre urbane ale Daciei, care a stat la limita epeiceei rezistențe militare a dacilor, în fața invaziei romane. Primul război daco-roman, din timpul regelui Decebal a pus Apoulon-ul la grele încercări de ordin economic. În schimb, al doilea război, condus de Traian, care viza aici regiunea bogată și minele de aur și argint, i-a adus distrugerea definitivă. În epoca romană, Apoulon-ul dacic devenit Apulum, cunoaște o mare dezvoltare.

Primul nucleu al orașului roman, ale cărui începuturi trebuie puse imediat după anul 106 d. Hr., a fost castrul Legiunii a XIII-a Gemina. Aceasta era o legiune de elită a armatelor romane, care a participat la multe evenimente istorice însemnate. Recrutată de Iulius Cezar, a trecut, în anul 49 î. Hr. râul Rubicon împreună cu acesta. Unul din actele majore ale istoriei omenirii, care a schimbat cursul politicii la Roma și a dus, prin seria de războaie civile provocate, la instaurarea Imperiului, s-a produs în

10 ianuarie 49 î. Hr. Iulius Caesar (Cezar) a trecut granița provinciei Galia, unde era guvernator, îndreptându-și armatele spre Roma împotriva colegului său de triumvirat, Pompei. Granița se afla pe râul Rubicon, iar gestul lui Cezar a devenit proverbial, „a trece Rubiconul” desemnând o decizie care nu mai lasă loc de întoarcere. Numit consul unic de către Senat, Pompei urmărea îndepărtarea lui Cezar de la conducerea treburilor publice. Încercările lui Cicero de aplanare a conflictului care se profila eșuează. După sfârșitul celui de al doilea mandat de guvernare a Galliei, Cezar spera să primească consulatul. Dar Pompei obține adoptarea unei legi care prevedea instituirea unui răstimp de cinci ani între două magistraturi deținute la Roma ori între două guvernăminte de provincii. Mai mult, printr-un decret al senatului, Cezar este demis (ianuarie 49 î. Hr.), din funcțiile sale militare, iar Pompei este însărcinat cu puteri dictatoriale „în vederea apărării Republicii”. Se ajunge astfel la un conflict deschis. Cezar nu-și abandonează puterea și legiunile pe care le are ca guvernator al Galliei. Învingătorul galilor nu se lasă intimidat și, la scurt timp, în 10 ianuarie 49 î. Hr., Cezar traversează cu legiunile sale Rubiconul, râu care separă Gallia cisalpină de Italia peninsulară (se spune că atunci ar fi declarat „Alea iacta est”, adică „Zarurile au fost aruncate”), deschizând ostilitățile cu Pompei și războiul civil care va dura peste patru ani. Surprins de rapiditatea înaintării lui Cezar, Pompei este obligat să se refugieze (martie 49), de la Brundisium în Grecia.

Spre deosebire de restul legiunilor romane, care aveau ca simbol taurul și acvila, simbolul Legiunii a XIII-a Gemina era leul. O altă particularitate era culoarea albastră a mantiiilor și scuturilor. Culoarea celorlalte legiuni a fost roșul. Datorită problemelor financiare, Iulius Cezar a fost nevoit să recruteze din

centrul și sudul Italiei mulți condamnați la moarte. Combativitatea deosebită a acestora a determinat instituirea unei tradiții în recrutarea membrilor legiunii. Cu timpul, membrii cohorțelor auxiliare vor fi recrutați din afara Italiei. Astfel, arcașii erau sirieni iar cavaleria era alcătuită din sarmați.

În anul 41 î. Hr. legiunea este reînființată de Împăratul Cezar August (Octavian), parțial cu veteranii lui Iulius Cezar. Apoi, în 31 î. Hr. ia parte la războiul civil (inclusiv la lupta finală contra lui Marc Antoniu și Cleopatra la Actium). În 16 î. Hr., legiunea este transferată în Panonia pentru înăbușirea unor revolte locale. În anul 9 d. Hr., după eșecul romanilor din bătălia din pădurea Teutonburg, când două legiuni romane sunt complet distruse de germani, legiunea a fost trimisă în provincia Germania Superior. Aceasta va reuși să învingă rezistența germanilor și va pacifica regiunea. În 45 d. Hr., este trimisă din nou în Panonia, iar în 89 d. Hr. legiunea a fost mutată pe Dunăre, la Vindobona (astăzi Viena). Din 92 d. Hr. participă în luptele contra sarmaților, apoi la războaiele dacice. Între anii 106-268 este staționată la Apulum (Alba-Iulia), devenind principala legiune din Dacia, până la retragerea aureliană. Soldații lăsați la vatră primesc terenuri agricole în Dacia. În anul 268, este cantonată la Poetovio (azi Ptuj, în Slovenia), iar în 270 este mutată în Colonia Ulpia Ratiaria (astăzi satul Artschav din Bulgaria, lângă Dunăre). În fine, în jurul anului 400 Legiunea a XIII-a Gemina se destramă, întrucât salariile și proviziile nu au mai sosit. Steagul legiunii nu a fost niciodată găsit, fiind ascuns de legionarii romani și devenind subiectul multor legende.

Cel mai important stindard al legiunii era vulturul (Aquila), iar purtătorul său era numit *aquilifer*. Realizat din argint (din acest motiv nu s-a păstrat niciunul până în zilele noastre),

simbolul era reprezentat ca un vultur cu aripile deschise pus pe o placă dreptunghiulară cu numele legiunii (LEG XIII GEM) și montat într-un stâlp solid de lemn. Centurionul cel mai respectat al legiunii (*primus pilus*), era principalul responsabil pentru siguranța simbolului imperial – *aquila* –, a cărui pierdere în luptă sau în alte condiții ducea la desființarea legiunii. Un alt simbol important pentru legiune era *imago* – steagul care reprezenta chipul împăratului, montat în mod asemănător aquilei. Purtătorul acestui stindard era un ofițer-centurion ce purta numele de *imaginifer*. Denumirea generală pentru stindardele romane este Signum sau Signa Romanum, ele fiind de fapt insigne militare de forma unor discuri sau semilună montate pe un suport lung și rotund din lemn. La partea superioară signum-ul are o mână umană (*manus*), plasată într-o coroană de lauri. Numărul discurilor și insinelor militare creștea cu cât unitatea militară era mai decorată. Purtătorul acestui stindard era numit *signifer*, fiind un rang important în unitatea militară romană, el purtând peste echipamentul militar o blană de animal sălbatic (urs sau lup), ce avea capul cu colții la vedere, montat pe coiful imperial. Cel mai apropiat steag al legiunii față de forma actuală a unui steag era *vexillum*-ul, care era de fapt o bucată pătrată de pânză vopsită în culoarea legiunii (roșu) și pe care era brodat leul și numele legiunii (LEG XIII GEM) sau al cohorței din legiune. Flamura era montată și ea pe un mic băț de lemn care era legat la partea superioară a stâlpului/parului de lemn. De la modul de realizare a acestui stindard, s-au inspirat steagurile bisericii creștine de mai târziu (prapurii zilelor noastre).

Seiful guvernatorului Legiunii a XIII-a Gemina a fost descoperit recent la Alba Iulia, după mai bine de 1.700 de ani.

Încăperea subterană de formă dreptunghiulară adăpostea atât salariile militarilor romani care au staționat în castrul de la Apulum, cât și steagurile cu însemnele Legiunii a XIII-a Gemina. Camera de tezaur, așa numita *aedes*, a ieșit la iveală pe șantierul arheologic din zona fostului Parc Custozza din Alba Iulia. Specialiștii susțin că au găsit suficiente dovezi care atestă că aici a fost, acum aproape două milenii, Palatul Governorului Legiunii a XIII-a Gemina. Arheologii de la Muzeul Național al Unirii au descoperit în spatele Palatului Principia, pe latura de vest, o încăpere subterană de formă dreptunghiulară, care are o lungime de aproximativ 3 metri și o lățime de 1,5 metri. Specialiștii în arheologie romană susțin că încăperea cu rol de cameră de tezaur ar fi ascuns în urmă cu aproape două milenii, tezaurul Legiunii, piesele de podoabă care erau folosite la ceremoniile publice, dar și salariile soldaților romani și chiar statuia Împăratului de la Roma. Camera adăpostea și stindardele fiecărei unități a Legiunii, care aveau forma unor prapuri, pe care erau reproduse simbolurile de luptă. Militarii primeau o parte din soldă lunar, o alta anual, iar cea mai mare parte la lăsarea la vatră, după 25-30 de ani de serviciu militar. Camera care ținea locul unui seif a fost construită din blocuri mari de piatră fasonată, material care a permis conservarea sa în bune condiții. În imediata apropiere a ieșit la iveală o locuință încălzită prin pardoseală, dar și o inscripție pe o lespede de piatră care amintește de un episod politic sângeros desfășurat acum mai bine de 1.800 de ani în Roma Antică. În text apare șters numele co-Împăratului Geta (Publius Septimius Geta), tocmai fratele Împăratului Caracalla (Marcus Aurelius Antoninus). Cei doi, fii ai Împăratului Septimius Severus, au fost asociați la domnie după moartea tatălui lor, survenită în 211 d. Hr. Este

anul în care Caracalla îl ucide pe Geta și poruncește ca fratele său să fie șters din istorie. Cercetătorii au stabilit că zona fostului parc din Alba Iulia unde a fost descoperită încăperea secretă a seifului era punctul de întâlnire a celor două drumuri romane principale care traversau castrul militar de la Apulum, ridicat în jurul anului 125 d. Hr., pe vremea Împăratului Hadrian.

Pentru că era propus drept un castru permanent, castrul de la Apulum a fost unul dintre cele mai mari din Dacia romană. Construirea lui s-a făcut pe o întindere mare, iar forma sa era dreptunghiulară, conform arhitecturii militare romane. Cărămizile purtau, toate, ștampila Legiunii a XIII-a Gemina. Castrul roman Apulum a fost unul dintre cele mai importante centre ale stăpânirii romane de pe teritoriul Daciei. El a fost construit în anul 106, pe malurile Mureșului, la o distanță de circa 20 de kilometri de cetatea dacică Apoulon. Construirea castrului a fost determinată de cantonarea în această zonă a Legiunii a XIII-a Gemina (106-271), dislocată din Vindobona, actualul oraș Viena. Legiunea avea rolul de a păzi ținutul aurifer și drumul de transport al aurului către Roma. Dimensiunile castrului erau 400 x 400 metri, în timp ce clădirile adiacente castrului, așa-numitele *canabae legionis*, se extindeau pe o suprafață de aproximativ 500 x 700 metri. Castrul roman Apulum a fost reședința guvernatorului Daciei Superior și apoi a Daciei Apulensis. În apropierea porții a IV-a a Cetății „Alba Carolina”, arheologii au descoperit un basorelief din marmură, cu dimensiuni aproximative 50 cm x 30 cm, ce înfățișează probabil un centurion purtând *lorica musculata* și mantie pe umeri; mâna dreaptă ținând o sulită iar mâna stângă sprijinind un scut oval. Personajul are barbă, ceea ce ar indica un posibil personaj din a doua jumătate a secolului al II-lea, spre dinastia Severilor. Armele reprezentate indică un

soldat din trupele ecvestre ori din trupele auxiliare. Basorelieful este încadrat de un chenar roșu având la bază un text din care s-a putut citi „SECUNDA RUDIS”. Textul latin se traduce ca „a doua sabie de lemn”. Aceasta era un simbol de promovare în carieră pentru gladiatori la rang de ofițer în armata romană și totodată un simbol al libertății la gladiatori. Conform inscripției se atestă faptul că acest personaj este un instructor de gladiatori sau un personaj care a putut fi promovat în legiune, după ce a fost eliberat din statutul de gladiator și care a fost adus ca instructor pentru trupele staționate în castru. În apropierea Bisericii Romano-Catolice s-a descoperit și un altar votiv închinat zeiței Nemesis, zeița romană a răzbunării, cu dimensiuni de 100 x 60 cm. Această descoperire i-a făcut pe cercetători să emită ipoteza existenței unui edificiu sacru în cadrul castrului. S-au mai descoperit Pretorium-ul castrului, drumului roman „Via Principalis”, precum și fundațiile barăcilor soldaților.

Așezările semiurbane – numite *canabae* – ale Legiunii a XIII-a Gemina s-au dezvoltat, primind sub Împăratul Marcus Aurelianus (161-180 d. Hr.) rangul de municipiu – Municipium Aurelium Apulense, iar sub Commodus (176-192 d. Hr.) cel de colonie – Colonia Aurelia Apulensis, amintită într-un număr însemnat de inscripții, unde s-a stabilit mai apoi micul cartier Partoș. De fapt, în jurul castrului întemeiat de romani, au luat naștere două orașe cu numele de Colonia Aurelia Apulensis și Colonia Nova Apulensis. Prin administrația impusă de Traian la Apulum s-a pus temelia organizării celui mai mare centru urban din Dacia romană. Doar după câteva decenii, Apulum marca nu numai un mare centru administrativ, militar, economic și rutier, ci și o copie fidelă a vieții romane din marile orașe

ale imperiului. În secolele al II-lea și al III-lea ajunge o mică Romă a Daciei.

A urmat apoi o perioadă în care popoarele barbare s-au stabilit rând pe rând în Dacia. Apulum își pierde treptat rolul central economic și social ce-l avusese, dar se vădește pătrunderea creștinismului. Este îndeajuns exemplul oferit de un opaiț de lut, în formă de pară, cu extremitățile alungite, prezentând pe disc o cruce latină, împodobită cu șapte romuluri. Opaițul datează din secolul al IV-lea. În general, după ce populația din Apulum se reîntoarce la o economie naturală, orașul își pierde, ca pretutindeni în Dacia, rosturile majore. Pe ici, pe colo, dăinuie printre ruine o populație care, generație după generație alcătuiește așezări noi, care vor fi luat poate diferite numiri. Din ele, până la urmă, când pe aceste meleaguri vor veni slavii, va ieși Bălgradul. Din aceasta au derivat celelalte denumiri ale orașului: Fehervar (în limba maghiară) și Weissenburg (în limba germană). Un cercetător german din veacul trecut, Gooss, se întreba asupra denumirii de Bălgrad; răspunsul a fost dat de marele istoric român, Nicolae Iorga: „...Belgradul fiind un *gard*, o cetate în ființă, arată tocmai existența zidurilor, care fiind de piatră, erau și aici, (...), albe pentru țărani deprinși cu lemnul negru al caselor lor. Rolul cetăților albe la slavi e mare, dar nu vine din propriul lor aport, ci din influența burgurilor franceze, trecute la moravi”. Ca peste tot unde slavii au conviețuit cu populația băștinașă daco-romană, au exercitat o puternică influență mai cu seamă în domeniul cuvintelor uzuale. Este foarte probabil că în secolele al VIII-lea – al IX-lea și mai târziu până la venirea ungarilor în aceste părți, Bălgradul era o capitală a unei formațiuni mai mari. Este semnalată oficial în secolul al IX-lea o episcopie depinzând de Bizanț. Bălgradul plătea tribut greu